

Universiteit
Leiden
The Netherlands

"Onder faveur van 't canon" VOC-Artillerie 1602-1796: technologische vernieuwingen, logistiek en beleid

Verbeek, J.R.

Citation

Verbeek, J. R. (2021, July 7). "Onder faveur van 't canon" VOC-Artillerie 1602-1796: *technologische vernieuwingen, logistiek en beleid*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3195065>

Version: Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3195065>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <https://hdl.handle.net/1887/3195065> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Verbeek, J.R.

Title: "Onder faueur van 't canon" VOC-Artillerie 1602-1796: technologische vernieuwingen, logistiek en beleid

Issue Date: 2021-07-07

8. Bronvermelding

In dit overzicht zijn alleen primaire bronnen en literatuur vermeld, waarnaar in de tekst wordt verwezen.

8.1 Primaire bronnen: archivalia

ANRI   Arsip Nasional Republik Indonesia, Jakarta
GA   Gemeente Archief Amsterdam
GG   Gemeente Archief 's-Gravenhage
NL-HaNA   Nationaal Archief, 's-Gravenhage
Cape Town Archives Repository, South Africa

Nationaal Archief, Den Haag, Staten-Generaal, nummer toegang 1.01.02, inventarisnummers: 5750 I, 8051, 9223, 12580.21.

Nationaal Archief, Den Haag, Raad van State, nummer toegang 1.01.19, inventarisnummers: 1057, 1058, 1078, 1123, 1124, 1134.

Nationaal Archief, Den Haag, Generaliteitsrekenkamer, nummer toegang 1.01.43, inventarisnummer: 47.

Nationaal Archief, Den Haag, Admiraliteitscolleges XXXI Bisdom, 1525-1793, nummer toegang 1.01.47.21, inventarisnummer: 87.

Nationaal Archief, Den Haag, Collectie Bisdom, nummer toegang 1.10.06, inventarisnummer: 26

Nationaal Archief, Den Haag, Admiraliteitscolleges XXXVII Van der Heim, 1591-1786, nummer toegang 1.01.47.27, inventarisnummer: 441.

Nationaal Archief, Den Haag, Stadhoudelijke Secretarie, 1600-1795, nummer toegang 1.01.50, inventarisnummers: 1919, 1920, 1925, 1928.

Nationaal Archief, Den Haag, Verenigde Oostindische Compagnie (VOC), nummer toegang 1.04.02, inventarisnummers: 47, 147, 168, 172, 173, 174, 175, 177, 179, 180, 182, 184, 192, 194, 195, 196, 221, 222, 223, 224, 239, 307, 308, 309, 321, 322, 1070, 1293, 2499, 2530, 2538, 2693, 3599, 3824, 3867, 3967, 4472, 4477, 4487, 4498, 4711, 4923B, 4958, 4959, 4592, 4596, 5002, 7143, 7144, 7146, 7147, 7148, 7149, 7150, 7152, 7156, 7157, 7158, 7161, 7162, 7165, 7166, 7168, 7783, 7943, 7944, 7945, 8440, 8829, 8917, 8919, 8929, 10150, 11231, 11384, 13494, 13495, 13496, 13497, 13498, 13503, 13504, 13573.

Nationaal Archief, Den Haag, Oude Westindische Compagnie (OWIC), nummer toegang 1.05.01.01, inventarisnummer: 52.

Nationaal Archief, Den Haag, Collectie Van Braam, nummer toegang 1.10.11.02, inventarisnummers: 52, 59, 63.

Nationaal Archief, Den Haag, Collectie Brugmans, nummer toegang 1.10.13, inventarisnummers: 27, 94.

Nationaal Archief, Den Haag, Collectie Meerman van der Goes, nummer toegang 1.10.17, inventarisnummers: 18, 92.

Nationaal Archief, Den Haag, Collectie van der Hoop, nummer toegang 1.10.42, inventarisnummer: 118.

Nationaal Archief, Den Haag, Collectie Hope, nummer toegang 1.10.46, inventarisnummer: 103.

Nationaal Archief, Den Haag, Collectie Nederburgh, nummer toegang 1.10.59, inventarisnummer: 165.

Nationaal Archief, Den Haag, Collectie Radermacher, nummer toegang 1.10.69, inventarisnummer: 304.

Nationaal Archief, Den Haag, Aanwinsten Eerste Afdeling, nummer toegang 1.11.01.01, inventarisnummers: 225, 243, 255, 256, 692, 1276.

Nationaal Archief, Den Haag, Nederlandse bezittingen in India: digitale duplicaten van archieven aanwezig in de Tamil Nadu Archives te Chennai, nummer toegang 1.11.06.11, inventarisnummers: 408, 724, 1096, 1186, 1188, 1220.

Nationaal Archief, Den Haag, Raad der Aziatische Bezittingen, nummer toegang 2.01.27.02, inventarisnummer: 314.

Nationaal Archief, Den Haag, Collectie 004 Verhuell, nummer toegang 2.21.004.04, inventarisnummers: 13, 18, 26.

Nationaal Archief, Den Haag, Laurens Pieter van de Spiegel [levensjaren 1737-1800], nummer toegang 3.01.26, inventarisnummer: 90.

Nationaal Archief, Den Haag, Familiearchief Van Slingelandt-De Vrij Temminck, nummer toegang 3.20.52, inventarisnummer: 562.

Nationaal Archief, Den Haag, familiepapieren Suyskens, nummer toegang 3.20.58, inventarisnummer: 25.

Nationaal Archief, Den Haag, Verzameling Buitenlandse kaarten Leupe, nummer toegang 4.VEL, inventarisnummers: 380, 1260, 1265, 1278, 1353, 2014, 2136, 2138, 2140, 2141, 2142, 2144A-2144H

Nationaal Archief, Den Haag, verzameling binnenlandse kaarten Hingman: eerste en tweede supplement, nummer toegang 4.VTHR, inventarisnummers: 364, 670.

ANRI, ref. code K66a: Archief van de Gouverneur-generaal en raden van Indië (Hoge Regering) van de Verenigde Oostindische Compagnie en taakopvolgers, 1612-1812, archiefbestand No. (digitaal geraadpleegd)
1025: 1758 januari 3-1758 december 30.
1036: 1764 januari 6-1764 december 28.
1047: 1768 juli 1-1768 december 31.
1049: 1769 augustus 1-1769 december 30.
1050: 1770 januari 5-1770 juni 28.
1155: 1801 september 1-1801 december 31.
1156: 1802 januari 5-1802 februari 26.

NA 104.18.02, VOC Boekhouder Generaal te Batavia, No.: (digitaal geraadpleegd)
10735, fol. 139 reis No. 15700, schip van Batavia naar Samarang, vertrokken op 2 mei 1707. <http://bgb.huygens.knaw.nl/bgb/voyage/15700>.
10752, fol. 161 reis No. 9489, 24 Februari 1702. <http://ngn.huygens.knaw.nl/bgb/voyage/9489>.
10754, fol. 5 reis No. 13268, het schip 'Drie Kronen' van Amsterdam naar Batavia, datum van aankomst 9 december 1703. <http://bgb.huygens.knaw.nl/bgb/voyage/13268>.
10754, fol. 6 reis No. 13313, het schip 'Lek' van Amsterdam naar Batavia, datum van aankomst 20 januari 1704. <http://bgb.huygens.knaw.nl/bgb/voyage/13313>.

10754, fol. 7 reis No. 13318, het schip '*Prins Eugenius*' van Amsterdam naar Batavia, datum van aankomst 1 augustus 1704. <http://bgb.huygens.knaw.nl/bgb/voyage/13318>.

10756, fol. 59 reis No. 16440 van Java's Noordoostkust naar Batavia, datum van aankomst 28 februari 1709. <http://bgb.huygens.knaw.nl/bgb/voyage/16440>.

10757, fol. 22 reis No. 13298, het schip '*Rijssel*' van Zeeland tot Batavia, datum van aankomst 3 mei 1711. <http://bgb.huygens.knaw.nl/bgb/voyage/13298>.

10757, fol. 33 reis No. 13342, het schip '*Schellenberg*' van Rotterdam naar Batavia, datum van aankomst 17 januari 1711. <http://bgb.huygens.knaw.nl/bgb/voyage/13342>.

10758, fol. 14 reis No. 14808, het schip '*Voorburg*' van Delft naar Batavia, datum van aankomst 26 december 1711. <http://bgb.huygens.knaw.nl/bgb/voyage/16440>.

10758, fol. 18 reis No. 14815, het schip '*Grimmestein*' van Rotterdam naar Batavia, datum van aankomst 17 januari 1712. <http://bgb.huygens.knaw.nl/bgb/voyage/14815>.

10758, fol. 22 reis No. 14817, het schip '*Vrijburg*' van Hoorn naar Batavia, datum van aankomst 16 mei 1712. <http://bgb.huygens.knaw.nl/bgb/voyage/14817>.

10758, fol. 27 reis No. 14831, het schip '*Ouwerkerk*' van Enkhuizen naar Batavia, datum van aankomst 18 november 1711. Digitale bron: <http://bgb.huygens.knaw.nl/bgb/voyage/14831>.

10759, fol. 15 reis 15676, het schip '*Raadhuis van Middelburg*' van Zeeland naar Batavia, datum van aankomst 20 november 1712. <http://bgb.huygens.knaw.nl/bgb/voyage/15676>.

10759, fol. 18 reis No. 15682, het schip '*Wassenaar*' van Delft naar Batavia, datum van aankomst 18 februari 1713. <http://bgb.huygens.knaw.nl/bgb/voyage/10759>.

10759, fol. 23 reis No. 15684, het schip '*Huis ten Donk*' van Rotterdam naar Batavia, datum van aankomst 4 juli 1713. <http://bgb.huygens.knaw.nl/bgb/voyage/15684>.

10759, fol. 26 reis No. 15708, het schip '*Limburg*' van Hoorn naar Batavia, datum van aankomst 9 december 1712. <http://bgb.huygens.knaw.nl/bgb/voyage/15708>.

10759, fol. 32 reis No. 15711, het schip '*Huis te Hemert*' van Enkhuizen naar Batavia, datum van aankomst 5 december 1712. <http://bgb.huygens.knaw.nl/bgb/voyage/15711>.

10761, fol. 8 reis No. 16138, het schip '*Stadwijk*' van Amsterdam naar Batavia, datum van aankomst 15 april 1722. <http://bgb.huygens.knaw.nl/bgb/voyage/16138>.

10761, fol. 48 reis No. 16250, het schip '*Zanderhoef*' van Palembang naar Batavia, datum van aankomst 28 juni 1722. <http://bgb.huygens.knaw.nl/bgb/voyage/16250>.

10761, fol. 94 reis No. 16634, het schip '*Vis of Nieuwvliet*', van Batavia naar Colombo, datum van vertrek 31 mei 1722. <http://bgb.huygens.knaw.nl/bgb/voyage/16634>.

10761 reis No. 16251, het schip '*Velserhoofd*' van Palembang naar Batavia, datum van aankomst 30 juni 1722. <http://bgb.huygens.knaw.nl/bgb/voyage/16251>.

10761, fol. 114 reis No. 16732, van Batavia naar Palembang, datum van vertrek 19 maart 1722. <http://bgb.huygens.knaw.nl/bgb/voyage/16732>.

10761, fol. 155 reis No. 16926, het schip '*Vrieswijk*', van Amsterdam naar Colombo, datum van aankomst 18 september 1721. <http://bgb.huygens.knaw.nl/bgb/voyage/16926>.

10774, fol. 4 reis No. 7398, het schip '*Herstelder*', van Amsterdam naar Batavia, datum van aankomst 29 mei 1743. <http://bgb.huygens.knaw.nl/bgb/voyage/7398>.

10780 reis No. 8333 *Anna*, vrachtljst. <http://bgb.huygens.knaw.nl/bgb/voyage/8333>.

10797 reis No. 628, het Schip '*Botland*' van Ceylon naar Batavia, aankomstdatum 3 februari 1783. <http://bgb.huygens.knaw.nl/bgb/voyage/628>.

10797 reis No. 629, het schip '*Ceves*' van Ceylon naar Batavia, aankomstdatum 16 april 1783, <http://bgb.huygens.knaw.nl/bgb/voyage/629>.

Cape Town Archives Repository, South Africa. Reference codes: (digitaal geraadpleegd)

- C 14, Resolutions of the Council of Policy of Cape Good Hope. Resolutie van 21 april 1679, 23-56.
- C 16, Resolutions of the Council of Policy of Cape Good Hope. Resolutie van 12 februari 1684, 95-99.
- C 27, Resolutions of the Council of Policy of Cape Good Hope. Resolutie van 20 maart 1709, 2-4.
- C 74, Resolutions of the Council of Policy of Cape of Good Hope. Resolutie van 12 februari 1726, 70-88.
- C 75, Resolutions of the Council of Policy of Cape Good Hope. Resolutie van 10 december 1726, 247-253.
- C 162, Resolutions of the Council of Policy of Cape of Good Hope. Resolutie van 7 juni 1782, 310-316.
- C 165, Resolutions of the Council of Policy of Cape of Good Hope. Resolutie van 23 september 1783, 177-199.
- C 166, Resolutions of the Council of Cape of Good Hope. Resolutie van 6 april 1784, 259-265.
- C 168, Resolutions of the Council of Cape of Good Hope. Resolutie van 4 mei 1785, 441-470.
- C 173, Resolutions of the Council of Policy of Cape of Good Hope. Resolutie van 12 december 1786, 135-227.
- C 177, Resolutions of the Council of Policy of Cape of Good Hope. Resolutie van 22 januari 1788, 57-142.
- C 178, Resolutions of the Council of Policy of Cape of Good Hope. Resolutie van april 1788, 2-35.
- C 179, Resolutions of the Council of Policy of Cape of Good Hope. Resolutie van 19 augustus 1788, 213-219.

- C 191, Resolutions of the Council of Policy of Cape of Good Hope. Resolutie van 11 januari 1791, 4-64.
 C 194, Resolutions of the Council of Policy of Cape of Good Hope. Resolutie van 8 juli 1791.
 C 196, Resolutions of the Council of Policy of Cape of Good Hope. Resolutie van 28 augustus 1791, 53-105.
 C 220, Resolutions of the Council of Policy of Cape of Good Hope. Resolutie van 10 december 1793, 124-186.
 C 221, Resolutions of the Council of Policy of Cape of Good Hope. Resolutie van 13 januari 1794, 101-123.
 C 225, Resolutions of the Council of Policy of Cape of Good Hope. Resolutie van 29 juli 1794.
 C 226, Resolutions of the Council of Policy of Cape of Good Hope. Resolutie van 15 oktober 1794, 174-282.

8.2 Primaire bronnen: handschriften en tekeningen

Carl, Johann, *Beschreibung und abbildung der Artillerie Wie dieselbe der Durchleuchtige Hochgebohrene Fürst und Herr Mauritius von Nassaw Christ miltes gedächtnus ins werckh gerichtet und zu Feld geführt, auch von den verainigten Niederlanden annoch unverändert gebraucht wirdt. Und Durch Johann Carl der Stadt Nürnberg bestelden Zeuchmeistern und Ingenier nicht allein fleisig von den originalien in gedachten Niederlanden in rechter gröse abgemessen und mit aigener hand verzeichnet, sondern auch nach dem verjüngt mechlischen maas zu Papier und für sich ins modell gebracht; hernach aber wiederumb zur perfection zu Nürnberg und andern orthen ins grose gerichtet und an den Zieraden in vielen vermerht und gebessert worden.* Handschrift, Österreichische Nationalbibliothek. Digitaal beschikbaar, url <http://data.onb.ac.at/rec/AC10480926>. Datum van raadpleging: 29 mei 2017.

Gijsels, *Verbael van den Gouverneur Gijsel tousieeren Ambon ende Banda, Anno 1635.* Badische Landesbibliothek, Handschriften, Signatuur Karlsruhe 477. Omvang: 123 bladen.

Hoeij van Oostée, Ad. Van, *Memorie hoe het metalen kanon in de Geschutgieterij te 's Hage door 's lands geschutgieter Jean Maritz gegoten wordt.* 1786. Gemeentearchief 's-Gravenhage, bibliotheek, signatuur Hs 96.

Verzameling van tekeningen betreffende kanons, mortieren, legerwagens, geteekend door D.G.B. Dalhoff, 1754-1759. Collectie: Nationaal Militair Museum, inventarisnummer 00287667.

Mandrè, C. *Tractaat over d'artillery: tot 't gebruyk voor bombardiers en canoniers; inhoudende:*
 1. *Beschryvinge van 't canon en 't geen daar aen is toebehoorende;*
 2. *Beschryvinge van de mortiers met haar toebehooren, nevens de konst van het werpen der bomben; Met de noodige plaaten tot deese twee deelen;*
Getrokken uyt de geschriften van de Heeren St. Remy en de Villeneuve;
Geschreeven en geteekent door Claudius Mandré in s' Artillery indienst van de E: Neederlandse Oostindische Compagnie op 't Eyland Ceylon in de hoofd stad Colombo.
Colombo, 1747.

Handschrift, collectie: Nationaal Militair Museum, objectnummer 00297471.

Memorie en korte beschrijvinge van de fondamenten van de Artillerie, en de behandeling der Hollandsche stucken canon, mortieren met haare affuijten, stoelen en verder toebehoor, neffens derselve verdeeling voor mijn Herman Gelinck, Ordinaris Mr. Vuurwerker in 't Regimt. Artillerie ten dienste der Vereenigde Nederlanden. Handschrift, collectie: Nationaal Militair Museum, objectnummer 00274229

Exercitie van het kort canon à 3 pond; exercitie van het kort canon à 6 pond; exercitie van het canon à 12 pond; exercitie van den houwitser à 24 pond ijzer. Anoniem, ongedateerd handschrift (eind 18e eeuw, geactualiseerd in 1805), collectie: Nationaal Militair Museum, objectnummer 00184169.

Musly, D.E., *Traité d'Artillerie par David Emanuel Musly Capiaine d'Artillerie au service de Leurs Hautes Puissances.* Bibliotheek KMA. Transcriptie in: Beer, C. de (red.), *The art of gunfounding: The casting of bronze cannon in the late 18th Century.* (Rotherfield 1991) 161-176.

Stevin, Simon [toegeschreven aan], *Militaire Afbeeldingen aanwijzende de legertogten, campementen, logeringen, slag-ordres, batalien, fortressen, attacques, defensien en andere schikkingen der troupen te velde zoo te paarde als te voet onder de Princen van Orange, en de legers van den Staat gebruikelijk.* Handschrift, collectie: Nationaal Militair Museum, objectnummer 00102277/000.

Jorys Symensen van Hamburch, *Constapels-boeck ofte korte onderwijnsinge van al het gheene eenen constapel ofte bosschieter noodich is om te weeten. Anno 1622. bij mijn Jorys Symensen, van Hamburch, woonachtich in*

Hollandt tot Monckendam, uijtgevaren voor constapel naar Oost-Indien, met het schip Zuijdt Hollandia, int jaer ons Heeren 1620 den 10 Maij. Huidige locatie onbekend.

Rapport van W. van Loveren aan gouverneur-generaal Joan van Hoorn: swavell in tien jaeren verbruikt tot het maken van buscruyt op Batavia, gedateerd in 't ambachtsquartier de 2^e maart 1706. Bibliotheek van de Universiteit Leiden/KITLV, oude handschriften, signatuur H 326.

Brief van Christoffel Wells, majoor van de Artillerie, aan gouverneur-generaal Willem van Outhoorn en Heeren Raden van India, gedateerd Batavia, 13 februarij 1703. Bibliotheek van de Universiteit Leiden/KITLV, oude handschriften, signatuur H 385.

Mappae Militares Sect I, No. 50 en 51. Collectie: Bibliotheek van de Universiteit van Utrecht, Collectie G. Moll.

8.3 Gedrukte resoluties, instructies, etc.

Cherters ende Monture der Schepen van Oorloge, ressorterende onder het Ed. Mog. Collegie ter Admiraliteyt in West-Vrieslandt en 't Noorder-quartier. Enchuysen, 1670.

Echte stukken betreffende het staatsbesluit van Gelderland om de steden Hattum en Elburg met garnisoen te doen voorzien, en deszelfs uitvoering. Amsterdam: Hendrik Arends, 1786.

Generaale Index op de Registers der resolutien van de Heeren Staaten van Holland en Westvriesland, en van der selver Gecommitteerde Raaden. Seedert den jaare 1600 tot den jaare 1609 beide inclus. Gedrukt in het jaar 1770.

Instructie voor de Schippers en Opperhoofden van de Oost-Indische Compagnies Uitgaande ende Thuyskomende Schepen, om de zelve wel te bezorgen, en voor alle Leckagie te preserveren. Dienende voor de Scheeps-doose. Aldus gedaan, geresolveert, en gearresteert, ter Vergaderinge van de Seventiene, binnen Middelburg in Zeeland, den 13den Augustus 1728. Te Amsteldam bij Adriaan Wor, en de Erve G. onder de Linden, Drukkers van d' Ed.Ed. Heeren Bewindhebberen van de Oost-Indische Compagnie.

Memorie voor de Gecommitteerde Bewindhebberen tot het uytbrengen van 's Compagnies schepen, om by de respective Kameren, voor soo verre het in ieder derselver practicable zal zijn, nagekomen te werden. Aldus gedaan, geresolveert en Gearresteert ter Vergadering van de Zeventiene, binnen Middelburg, in Zeeland, den Eersten November 1697.

Memorie ter verhandeling van den staat en het belang der Nederlandsche Oost-Indische Comp: op haare respective comptoiren, om te dienen tot een vervolg van het in Rade van India overgelegde schriftuur, de dato 1sten May, Anno 1753. Resolutien, op de nevenstaande Memorie, successive genomen op Vrydag, den 9den May, Anno 1755. Batavia, den 9den May, Anno 1755. [was geteekend] J. Mossel. Gedrukt, c. 1755.

Naam-boekje van de Wel Ed. Heeren der Hoge Indiasche Regering, zoo tot, als buiten, Batavia; Mitsgaders van de Politique Bedienden, die van de Justitie, de Kerk, Burgery, Zeevaart, Militie, Arthillery, Chirurgie, &c., zoo als dezelve ultimo Maart 1761 in wezen zijn bevonden; Item der Gouverneurs, Directeurs en Commandeurs, mitsgaders verdere Opperhoofden en mindere Bedienden, op de respective comptoiren van Indië: nevens een lyst van de personen, die repatriëren zullen; een van die naar de Buitencomptoiren vertrokken zyn; en een van de overledenen. Amsterdam, 1762.

Rapporten en Memoriën over de Finantiën van Holland, met de bijlagen tot dezelve behorende, in de jaren 1678, 1721, 1728 en 1750, respectivelyk uitgebragt ter Vergadering der Staten van dezelve Provincie. bijlage E.E.: Staat ende waarde van Ammunitie van Oorlogh, soo als die den lesten December 1677, in de Magazijnen van Hollandt geweest zijn.

Resolutien van de Heeren Staaten van Holland en Westvriesland, in haar Edele Groot Mogende Vergadering, genoomen in den jaare 1773.

Zaaken van Staat en Oorlog, betreffende de Vereenigde Nederlanden; zeedert het begin van het jaar MDCCCLXXX. Vier-en-twintigste deel. Amsterdam: Johannes Allart. MDCCXCII.

Litt B: Navale magt van de O.I. Compagnie, zoo van de schepen in Indiën, aan de Kaap en onderweg, als hier te lande in, en buiten emploi, en zulks onder 15 Februarij 1791. p. 131-136.

Litt I: Notitie van de wijze op welke alle betaalingen in de respectieve kameren van de O.I. Compagnie gedaan worden, als onder het hoofd van ... p. 147-153.

8.4 Gedrukte bronpublicaties

Akveld, L. (red.), *Machtsstrijd om Malakka. De reis van VOC-Admiraal Cornelis Cornelisz. Matelief naar Oost-Azië, 1605-1608* Werken uitgegeven door de Linschoten-Vereeniging CXII. (Zutphen 2013).

Blussé, J.L., N.C. Everts, W.E. Wilde & Ts'ao Yung-Ho (red.), *Dagregister van het kasteel Zeelandia*. deel 4 :1655-1662. Rijksgeschiedkundige Publicatiën No. 241. (Den Haag 2000).

Böesken, A.J. (red.), *Dagregister en Briewe van Zacharias Wagenaer 1662-1666*. Suid-Afrikaanse Argiefstukke. Belangrike Kaapse Dokumente, Deel II (Pretoria 1973).

Booy, A. de (red.), *De derde reis van de V.O.C. naar Oost-Indië onder het beleid van Admiraal Paulus van Caerden uitgezeild in 1606*, Deel I Werken uitgegeven door de Linschoten-Vereeniging deel LXX. ('s-Gravenhage 1968).

Booy, A. de (red.), *De derde reis van de V.O.C. naar Oost-Indië onder het beleid van Admiraal Paulus van Caerden uitgezeild in 1606. Met het journaal van de Gelderland en de correspondentie van de bewindhebbers van de V.O.C. met de vlootvoogd en een aantal brieven van kooplieden, schippers enz., (1607-1610), met bijlagen en afbeeldingen, zeiltrek I en II*, Deel II Werken uitgegeven door de Linschoten-Vereeniging deel LXXI. ('s-Gravenhage 1970).

Chijs, J.A. van der (red.), *Realia. Register op de generale resoluties van het Kasteel Batavia 1632-1805*. 1 (Leiden 1882).

Chijs, J.A. van der (red.), *Realia. Register op de generale resoluties van het Kasteel Batavia 1632-1805*. 2 ('s-Gravenhage 1885).

Chijs, J.A. van der (red.), *Dagh-Register gehouden int Casteel Batavia vant passerende daer ter plaetse als over geheel Nederlands-India, anno 1640-1641* (Batavia 1887).

Chijs, J.A. van der (red.), *Dagh-Register gehouden int Casteel Batavia vant passerende daer ter plaetse als over geheel Nederlands-India, anno 1659* (Batavia 1889).

Chijs, J.A. van der (red.) *Dagh-Register gehouden int Casteel Batavia vant passerende daer ter plaetse als over geheel Nederlands-India, anno 1661* (Batavia 1889).

Chijs, J.A. van der (red.), *Nederlandsch-Indisch plakaatboek, 1602-1811: Zevende deel: 1755-1764* (Batavia-'s-Gravenhage 1890).

Chijs, J.A. van der (red.), *Dagh-Register gehouden int Casteel Batavia vant passerende daer ter plaetse als over geheel Nederlands-India, anno 1663* (Batavia 1891).

Chijs, J.A. van der (red.), *Dagh-Register gehouden int Casteel Batavia vant passerende daer ter plaetse als over geheel Nederlands-India, anno 1664* (Batavia 1893).

Chijs, J.A. van der (red.), *Nederlandsch-Indisch plakaatboek, 1602-1811: Elfde deel: 1788-1794* (Batavia-'s-Gravenhage 1893).

Chijs, J.A. van der (red.), *Dagh-Register gehouden int Casteel Batavia vant passerende daer ter plaetse als over geheel Nederlands-India, anno 1665* (Batavia 1894).

Chijs, J.A. van der (red.), *Nederlandsch-Indisch plakaatboek, 1602-1811: Twaalfde deel: 1795-1797* (Batavia-'s-Gravenhage 1894).

Chijs, J.A. van der (red.), *Nederlandsch-Indisch plakaatboek, 1602-1811: Dertiende deel: 1800-1803* (Batavia-'s-Gravenhage 1895).

- Chijs, J.A. van der (red.), *Nederlandsch-Indisch plakaatboek, 1602-1811: Zestiende deel: 1810-1811* (Batavia-'s-Gravenhage 1897).
- Chijs, J.A. van der (red.), *Dagh-Register gehouden int Casteel Batavia vant passerende daer ter plaetse als over geheel Nederlandts-India, anno 1672* (Batavia 1899).
- Chijs, J.A. van der (red.), *Dagh-Register gehouden int Casteel Batavia vant passerende daer ter plaetse als over geheel Nederlandts-India, anno 1673* (Batavia 1901).
- Chijs, J.A. van der (red.), *Dagh-Register gehouden int Casteel Batavia vant passerende daer ter plaetse als over geheel Nederlandts-India, anno 1674* (Batavia 1902).
- Chijs, J.A. van der (red.), *Dagh-Register gehouden int Casteel Batavia vant passerende daer ter plaetse als over geheel Nederlandts-India, anno 1675* (Batavia 1902).
- Chijs, J.A. van der (red.), *Dagh-Register gehouden int Casteel Batavia vant passerende daer ter plaetse als over geheel Nederlandts-India, anno 1677* (Batavia 1904).
- Colenbrander, H.T. (red.), *Dagh-register gehouden int Casteel Batavia vant passerende daer ter plaetse als over geheel Nederlandts-India. Anno 1631-1634* ('s-Gravenhage 1898).
- Colenbrander, H.T. (red.), *Jan Pietersz. Coen. Bescheiden omtrent zijn bedrijf in Indië. Vijf delen.* ('s-Gravenhage 1919-1923).
- Commelin, I. (red.), *Begin ende voortgangh van de Vereenighde Nederlantsche Geoctroyeerde Oost-Indische Compagnie.* Amsterdam. Tweede deel. Amsterdam. Journael ende verhael van alle hetgene dat gesien ende voorghevalen is op de reysegedaen door den E. ende Gestrengen Pieter Willemsz. Verhoeff, Admiraal-Generael over 13 schepen, gaende naer de Oost-Indiën, China, Philipines, ende bijliggende rijcken, in den Jare 1607 ende volgende. Amsterdam, 1646. (Amsterdam, Facsimile Uitgaven Nederland, 1969).
- Coolhaas, W.Ph. (red.), 'Een Indisch verslag uit 1631, van de hand van Antonio van Diemen'. *Bijdragen en mededelingen van het Historisch Genootschap* 65 (1947) 1-237.
- Coolhaas, W.Ph. (red.), *Generale missiven van Gouverneurs-Generaal en raden aan Heren XVII der Verenigde Oostindische Compagnie: Deel I: 1610-1638.* Rijksgeschiedkundige Publicatiën Grote Serie No. 104 ('s-Gravenhage 1960).
- Coolhaas, W.Ph. (red.), *Generale missiven van Gouverneurs-Generaal en raden aan Heren XVII der Verenigde Oostindische Compagnie: Deel II: 1639-1655.* Rijksgeschiedkundige Publicatiën Grote Serie No. 112 ('s-Gravenhage 1964).
- Coolhaas, W.Ph. (red.), *Generale missiven van Gouverneurs-Generaal en raden aan Heren XVII der Verenigde Oostindische Compagnie: Deel III: 1655-1674.* Rijksgeschiedkundige Publicatiën Grote Serie No. 125 ('s-Gravenhage 1968).
- Coolhaas, W.Ph. (red.), *Generale missiven van Gouverneurs-Generaal en raden aan Heren XVII der Verenigde Oostindische Compagnie: Deel IV: 1675-1684.* Rijksgeschiedkundige Publicatiën Grote Serie No. 134 ('s-Gravenhage 1971).
- Coolhaas, W.Ph. (red.), *Generale missiven van Gouverneurs-Generaal en Raden aan Heren XVII der Verenigde Oostindische Compagnie: Deel V: 1686-1697.* Rijksgeschiedkundige Publicatiën Grote serie No. 150 ('s-Gravenhage 1975).
- Coolhaas, W.Ph. (red.), *Generale missiven van Gouverneurs-Generaal en Raden aan Heren XVII der Verenigde Oostindische Compagnie: Deel VI: 1698-1713.* Rijksgeschiedkundige Publicatiën Grote serie No. 159 ('s-Gravenhage 1976).

Dotd van Flensburg, J.J. (red.) 'Resolutiën der Generale Staten uit de XVII eeuw, meer onmiddellijk betreffende de geschiedenis der beschaving'. *Archief voor kerkelijke en wereldsche geschiedenissen, inzonderheid van Utrecht* 5 (Utrecht 1846).

Goor, J. van (red.), *Generale missiven van Gouverneurs-Generaal en Raden aan Heren XVII der Verenigde Oostindische Compagnie: Deel IX: 1729-1737*. Rijksgeschiedkundige Publicatiën Grote serie No. 205 ('s-Gravenhage 1988).

Groot, P. (red.), *Selections from the records of the Madras Government. Dutch records No. 9*. Nos. in press list 358, 674, 1136. Extracts from general inventories and establishment lists of the years 1743, 1761 and 1780. Copied by the Rev. P. Groot. Uittreksels uit de algemeene transports van de jaren 1743, 1761 en 1780. Gecopieerd door den eerw. Heer P. Groot (Madras 1909).

Groot, P. (red.), *Selections from the records of the Madras Government. Dutch Records No. 12*. Memoir of Commandeur Godefridus Weijerman delivered to his successor Cornelis Breekpot on the 22nd February 1765. copied by the Rev. P. Groot. Memorie door den afgaanden Commandeur Godefridus Weijerman aan desselfs vervanger den Weledelen heer aankomende Commandeur Cornelis Breekpot. Overgegeven in dato 22 Februarij Ao 1765. Gecopieerd door den wel Eerw. Heer P. Groot (Madras 1910).

Haan, F. de (red.), *Dagh-Register gehouden int Casteel Batavia vant passerende daer ter plaetse als over geheel Nederlandts-India, anno 1678* (Batavia 1907).

Haan, F. de (red.), *Dagh-Register gehouden int Casteel Batavia vant passerende daer ter plaetse als over geheel Nederlandts-India, anno 1679* (Batavia 1909).

Haan, F. de (red.), *Dagh-Register gehouden int Casteel Batavia vant passerende daer ter plaetse als over geheel Nederlandts-India, anno 1680* (Batavia 1912).

Haan, F. de (red.), *Dagh-Register gehouden int Casteel Batavia vant passerende daer ter plaetse als over geheel Nederlandts-India, anno 1681* (Batavia 1919).

Heeres, J.E. (red.), *Corpus Diplomaticum Neerlandico-Indicum. Verzameling van politieke contracten en verdere verdragen door de Nederlanders in het Oosten gesloten, van privilegiebrieven aan hen verleend, enz.* Eerste Deel (1596-1650). Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde van Nederlandsch-Indië. Deel 57. ('s-Gravenhage 1907).

Heeres, J.E. (red.), *Corpus Diplomaticum Neerlandico-Indicum. Verzameling van politieke contracten en verdere verdragen door de Nederlanders in het Oosten gesloten, van privilegiebrieven aan hen verleend, enz.* Tweede Deel (1650-1675). Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde van Nederlandsch-Indië. Deel 87. ('s-Gravenhage 1931).

Honoré Naber, S.P. I' (red.), *Reisebeschreibungen von Deutschen Beamten und Kriegsleuten im Dienst der Niederländischen West- und Ost-Indischen Kompagnien 1602-1797*. Fünfter Band: Albrecht Herport. Reise nach Java, Formosa, Vorder-Indien und Ceylon 1659-1668. Neu Herausgegeben nach der zu Bern im Verlag von Georg Sonnleitner im Jahre 1669 erschienenen Original-Ausgabe (Den Haag 1930).

Jeffreys, K.M. (ed.) (1938). *Kaapse Archiefstukken lopende over het jaar 1783*. Deel 1. (Pretoria 1938).

Jonge, J.H.J. de (red.), *De opkomst van het Nederlandsch gezag in Oost-Indië (1595-1610). Verzameling van onuitgegeven stukken uit het oud-koloniaal archief* 3 ('s-Gravenhage-Amsterdam 1865).

Kort ende waerachtig verhael van de tweede schipvaerd by de Hollanders op Oost-Indien gedaen, onder den Heer Admirael Jacob van Neck, getogen uyt het journael van Roelof Roelofsz, vermaender op 't schip Amsterdam, ende doorgaens uyt andere schryvers vermeerdert. (Amsterdam: Facsimile Uitgaven Nederland, z.j.).

Kern, H. & H. Terpstra (red.), *Itinerario voyage ofte schipvaert van Jan Huygen van Linschoten naer Oost ofte Portugaels Indien, 1579-1592*. Eerste stuk. ('s-Gravenhage 1955).

Knaap, G. (red.), *Memories van overgave van gouverneurs van Ambon in de zeventiende en achttiende eeuw* Rijks Geschiedkundige Publicatiën, Kleine Serie 62 ('s-Gravenhage 1987).

Leupe, P.A. (red.), 'Stukken betreffende het beleg en de verovering van Malakka op de Portugezen in 1640-1641', *Berigten van het Historisch Genootschap te Utrecht*. 7.1 (1859) 128-430.

Malsen, H. van (red.), 'Briefwisseling van den Gouverneur-Generaal Gustaaf Willem Baron van Imhoff met den Advocaat-Fiscaal der Amsterdamsche Admiraliteit Mr. Jacob Boreel Janszoon (1738-1750)'. *Bijdragen en Mededeelingen van het Historisch Genootschap (gevestigd te Utrecht)* 50 (Utrecht 1929).

Molewijk, G.C. (red.), 't *Verwaerloosde Formosa, of waerachtigverhael, hoedanigh door verwaerloosinge der Nederlanders in Oost-Indien, het Eylant Formosa, van den Chinesen Mandorijn, ende zeeroover Coxinga, overrompelt, vermeestert, ende ontweldicht is geworden* (Zutphen 1991).

Muller, H.P.N. (red.), *De Oost-Indische Compagnie in Cambodja en Laos. Verzameling van bescheiden van 1636 tot 1670* Werken uitgegeven door de Linschoten-Vereeniging XIII. ('s-Gravenhage 1917).

Papieren van D. Bavy wegens het voorgevallene te Bengalen, 1763: (Uit de papieren van een Bewindhebber der Oost-Ind. Compagnie). *Bijdragen en mededeelingen van het Historisch Genootschap, gevestigd te Utrecht* 2 (Utrecht 1879) 145-256.

Pieters, S. (red. vert.), *Memoir of Hendrick Zwaardcroon, Commandeur of Jaffnapatnam (afterwards Governor-General of Nederlands India), 1697, for the guidance of the Council of Jaffnapatnam, during his absence at the Coast of Malabar*. With an introduction and notes by the Government Archivist. (Colombo 1911). Gutenberg.org EBook.

Schooneveld-Oosterling, J.E. (red.), *Generale missiven van Gouverneurs-Generaal en Raden aan Heren XVII der Verenigde Oostindische Compagnie: Deel XI: 1743-1750*. Rijksgeschiedkundige Publicatiën Grote serie No. 232 ('s-Gravenhage 1997).

s'Jacob, H.K. (red.), *Generale missiven van Gouverneurs-Generaal en Raden aan Heren XVII der Verenigde Oostindische Compagnie*. Deel XIV: 1761-1767. Rijksgeschiedkundige Publicatiën Grote Serie 270 (Amsterdam 2017).

Staat der Nederlandsche Oostindische Bezittingen, onder het bestuur van den Gouverneur-Generaal Herman Willem Daendels, Ridder, Luitenant-Generaal, &c. in de jaren 1808-1811. Bijlagen. Derde stuk. 's-Gravenhage, 1814.

Stapel, F.W. (red.), *Pieter van Dam, Beschryvinge van de Oostindische Compagnie*. Eerste boek, deel I. Rijksgeschiedkundige Publicatiën Grote serie No. 63 ('s-Gravenhage 1927).

Stapel, F.W. (red.), *Pieter van Dam, Beschryvinge van de Oostindische Compagnie*, Eerste boek, deel II. Rijksgeschiedkundige Publicatiën Grote serie No. 68 ('s-Gravenhage 1929).

Stapel, F.W. (red.), *Pieter van Dam. Beschryvinge van de Oostindische Compagnie*. Tweede boek, Deel I. Rijksgeschiedkundige Publicatiën Grote serie No. 74 ('s-Gravenhage 1931).

Stapel, F.W. (red.), *Pieter van Dam. Beschryvinge van de Oostindische Compagnie*. Tweede boek, deel II. Rijksgeschiedkundige Publicatiën Grote serie No. 76 ('s-Gravenhage 1932).

Stapel, F.W. (red.), *Corpus Diplomaticum*. Verzameling van politieke contracten en verdere verdragen door de Nederlanders in het Oosten gesloten, van privilegebrieven aan hen verleend enz. Derde deel (1676-1691) ('s-Gravenhage 1934).

Stapel, F.W. (red.), *Corpus Diplomaticum Neerlandico-Indicum. Verzameling van politieke contracten en verdere verdragen door de Nederlanders in het Oosten gesloten, van privilegebrieven aan hen verleend, enz.* Vijfde Deel (1726-1752). Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde van Nederlandsch-Indië. Deel 93. ('s-Gravenhage 1935).

Stapel, F.W. (red.), *Corpus Diplomaticum Neerlandico-Indicum. Verzameling van politieke contracten en*

verdere verdragen door de Nederlanders in het Oosten gesloten, van privilegiebrieven aan hen verleend, enz. *Vierde Deel* (1691-1725). Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde van Nederlandsch-Indië. Deel 96 ('s-Gravenhage 1938).

Stapel, F.W. (red.), *Pieter van Dam, Beschryvinge van de Oostindische Compagnie*. Tweede boek, deel III. Rijksgeschiedkundige Publicatiën Grote serie No. 83 ('s-Gravenhage 1939).

Stapel, F.W. (red.), *Pieter van Dam, Beschryvinge van de Oostindische Compagnie*. Derde boek. Rijksgeschiedkundige Publicatiën Grote serie No. 87 ('s-Gravenhage 1943).

Stapel, F.W. (red.), *Corpus Diplomaticum Neerlandico-Indicum. Zesde deel (1753-1799)* ('s-Gravenhage 1855)

Unger, W.S., 'De resolutiën der Compagnie op Oost-Indië te Middelburg 1601-1602'. *Economisch Historisch Jaarboek. Bijdragen tot de Economische Geschiedenis van Nederland* 23 ('s-Gravenhage 1947) 1-56.

Valentyn, F. (1724) (heruitgave 2002). *Oud en Nieuw Oost-Indien, vervattende een naaukeurige en uitvoerige verhandeling van Nederlands mogentheyd in de Gewesten, benevens eene wijdlustige beschrijvinge der Moluccos, Amboina, Banda, Timor en Solor, Java, en alle eylanden onder dezelve landbestieringen behoorende; het Nederlands Comptoir op Suratte, en de levens der Grootte Mogols; alsook een keurlyke verhandeling van 't wezentlykste, dat men behoort te weten van Choromandel, Pegu, Arracan, Bengale, Mocha, Persien, Malacca, Sumatra, Ceylon, Malabar, Celebes of Macassar, China, Japan, Tayouan of Formosa, Tonkin, Cambodia, Siam, Borneo, Bali, Kaap der Goede Hoop en van Mauritius. In vijf deelen. Dirdrecht-Amsterdam.*

Deel II: Beschrijving van Amboina, vervattende een wydlustige verhandeling van het zelve, en van alle de eylanden, daaronder behoorende, te weten, van 't groot eyland Ceram, Boero, Amboina, Honimoo, Noessa-Laoet, Oma, Manipa, Bonoa, Kelang, en meer andere eylanden, in het werk voorkomende, behelzende een treffelyke landbeschrijving van alle die eylanden, volgens zeer nette kaarten; mitsgaders een verhaal van de gewoonten, zeden en plegtigheden van de inwoonders derzelve. En een omstandig verhaal van de oudste wereldlyke geschiedenissen en zaaken in Amboina, en alle de voorschreven eylanden, tot nu toe voorgevallen.

Warnsinck, J.C.M. (red.), *De retourvloot van Pieter de Bitter (kerstmis 1664-najaar 1665)* ('s-Gravenhage 1929).

8.5 Literatuur

Aa, P.J.B.C. Robidé van der, 'De vermeestering van Siauw door de Oost-Indische Compagnie' *Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde van Nederlandsch Indië* 3.2 (1867) 9-104.

Adas, M. (red.), *Technology and European overseas enterprise: Diffusion, adaption and adoption. An expanding world: The European impact on world history 1450-1800* Volume 7 (Aldershot 1996).

Akker, J. van den, N. Brinck, M. Leer, T. Maarleveld, P. Stassen & A. Vos, *Vier waardestellende verkenningen in de Waddenzee en de Noordzee, uitgevoerd in samenwerking met duikteam Ecuador en duikteam Caranan*. AAO-Rapport (Alphen aan den Rijn 1995).

Alphen, M.A. van, *Het oorlogsschip als varend bedrijf: Schrijvers, administratie en logistiek aan boord van Nederlandse marineschepen in de 17de en 18de eeuw* (Franeker 2014).

Ampt, K., A. Littel & E. Paar (red.), *Verre forten, vreemde kusten. Nederlandse verdedigingswerken overzee* (Leiden 2017).

Andaya, L., 'De militaire alliantie tussen de Verenigde Oost-Indische Compagnie en de Buginezen' in: Knaap, G., G. Teitler (red.), *De Verenigde Oost-Indische Compagnie tussen oorlog en diplomatie* (Leiden 2002) 283-307.

Andrade, T., *De val van Formosa. Hoe een Chinees krijgshoofd de VOC versloeg* (T. Mostert, vert.) (Franeker 2015).

Andrade, T., *The gunpowder age: China, military innovation and the rise of the West in World History* (Princeton 2016).

- Azeredo, F. de, 'Forteresses bâties par les Portugais dans l'Orient pendant la première moitié du XVIe siècle' *Bulletin IBI* 29 (1971) 8-11.
- Bakker, J.C. de, *Slaves, arms and Holy War: Moroccan policy vis-à-vis the Dutch Republic during the establishment of the 'Alawi dynasty (1660-1727)* (Proefschrift Universiteit van Amsterdam. Amsterdam: 1991).
- Balasubramaniam, R., *The saga of Indian cannons* New Delhi (2008).
- Balbian Verster, J.F.L. de, 'Een Amsterdams kanon te Berlijn' *Dertiende jaarboek van het Genootschap Amstelodamum* (Amsterdam 1915) 58-63.
- Barker, C., P. Phongpaichit, *A history of Ayutthaya. Siam in the early modern world* (Cambridge 2017).
- Bartstra, J.S., *Vloetherstel en legeraugmentatie 1770-1780* (Assen 1952).
- Beekman, E.M. (red.), *The poison tree: Selected writings of Rumphius on the natural history of the Indies* (Oxford, New York 1993).
- Beer, C. de, *The art of gunfounding: The casting of bronze cannon in the late 18th century* (Rotherfield 1991).
- Beginzelen der practyk in de artillerie, voor de adelborsten op 's Lands oorlogsscheepen (Amsterdam 1782).
- Bethlehem, J.; Meyer, A.C. (red.), *VOC en cultuur: wetenschappelijke en culturele relaties tussen Europa en Azië ten tijde van de Verenigde Oostindische Compagnie* (Amsterdam 1993).
- Biswas, A.K., 'Epic of saltpeter to gunpowder'. *Indian Journal of History of Science* 40.4. (2005) 539-571. url https://insa.nic.in/upLoadedFiles/IJHS/Vol4_200. Geraadpleegd op 23.09.2019.
- Black, J., 'A military Revolution? A 1660-1792 perspective' in: Rogers, C.J. (red.), *The Military Revolution debate. Readings on the military transformation of Early Modern Europe*. (New York-London 2018)
- Blackmore, H.L., *The Armouries of the Tower of London. I. Ordnance* (London 1976).
- Blankwaardt, W., 'Notes upon the relations between Holland and Siam' *Selected articles from the Siam Society Journal*, (VII) Relationship with Portugal, Holland, and the Vatican (Bangkok 1959) 13-30.
- Blondeau, R.A., *Ferdinand Verbiest (1623-1688): Als Oost en West elkaar ontmoeten* (Tielt/Bussum 1983).
- Blussé, L., W. Rummelink & I. Smits (red.), *Bewogen betrekkingen. 1600-2000: 400 jaar Nederland-Japan* (Z.p. 2000).
- Blussé, L. & I. Ooms (red.), *Kennis en Compagnie. De Verenigde Oost-Indische Compagnie en de moderne wetenschap* (Leiden 2002).
- Blussé, L. & J. De Moor (red.), *Een Zwitsers leven in de tropen: De lotgevallen van kapitein Elie Ripon in dienst van de VOC (1618-1626)* (Amsterdam 2016).
- Blussé van Oud-Alblas, J.L., *Strange company: Chinese settlers, Mestizo women and the Dutch in VOC Batavia* (Proefschrift, Rijksuniversiteit Leiden 1986). Verhandelingen van het Koninklijk Instituut voor de Taal-, Land- en Volkenkunde, Deel 122 (Dordrecht, 1986).
- Bode, P. de, *Tresoor der zee- en landreizen II: Beredeneerd register op de Werken van de Linschoten-Vereeniging 51-100* (Zutphen 2007).
- Bonke, H., 'Nederlandse forten in Azië (1600-1649)' in: Ampt, K., A. Littel & E. Paar (red.), *Verre forten, vreemde kusten. Nederlandse verdedigingswerken overzee* (Leiden 2017) 19-21.
- Bor, L., *Amboinse Oorlogen door Arnold de Vlaming van Oudshoorn als superintendent over d'Oosterse gewesten, oorlogaftig ten eind gebracht* (Delft 1663).

- Bordes, J.P. de, *De verdediging van Nederland in 1629* (Utrecht 1856).
- Boudriot, J., *L'Artillerie de Mer. Marine Française 1650-1850* (Paris 1992).
- Boven, G. & A. Hoving, *Scheepskamelen en waterschepen: 'eene ellendige talmerij, doch lofflijk middel'* (Zutphen, 2019).
- Bowen, H.V., 'Trading with the enemy. British private trade and the supply of arms to India, c. 1750-1820' in: Harding, R. & S.S. Ferri (red.) *The Contractor State and its implications, 1659-1815* (Las Palmas 2012) 32-53.
- Boxer, C.R., 'Notes on early European military influence in Japan 1543-1853' in: Peers, D.M. (red.), *Warfare and Empires: Contact and conflict between European and non-European military and maritime forces and cultures. An Expanding World. The European impact on world history 1450-1800* 24 (1931) 109-138 (Aldershot 1997).
- Boxer, C.R., *Jan Compagnie in Japan, 1600-1850: An essay on the cultural, artistic and scientific influence exercised by the Hollanders in Japan from the seventeenth to the nineteenth centuries* (The Hague 1950, 2nd revised edition).
- Boxer, C.R., 'Asian potentates and European artillery in the 16th-18th centuries'. *Journal Malayan Branch of the Royal Asiatic Society* 38 (1965) 156-172.
- Boxer, C.R., *The Portuguese Seaborne Empire 1415-1825* (London 1969).
- Breedvelt-van Veen, F., *Louis de Geer 1587-1652* Proefschrift Rijksuniversiteit van Utrecht (Amsterdam 1935).
- Brinck, N., *Kanonnen van Nederland: Nederlands geschut en andere oude kanonnen in Nederland. Guns of the Netherlands. Dutch cannon and other old guns in the Netherlands* (Amersfoort 2020).
- Brinck, T.N., *Beschryvinge van de Artillerye, leerende in 't korte alle 't geene dat tot de beginselen en fondamenten van nooden is* ('s-Graven-Hage 1681).
- Brown, D.M., 'The impact of firearms on Japanese warfare, 1543-98' in: Adas, M. (red.), *Technology and European overseas enterprise: Diffusion, adaption and adoption. An expanding world: The European impact on world history 1450-1800* 7 (Aldershot 1996) 89-106.
- Bruijn, J.R. 'Mercurius en Mars uiteen. De uitrusting van de oorlogsvloot in de zeventiende eeuw'. In: S. Groenveld, M.E.H.N. Mout & I. Schöffer (red.) *Bestuurders en geleerden*. (Amsterdam 1985) 97-206
- Bruijn, J.R., F.S. Gaastra, H.J. den Heijer & A.H.G. Rinnooy Kan, *Roemrucht verleden. De Staten-Generaal en de VOC* (Den Haag 2002).
- Brünner, E.C.G., 'Recueil uyte overgesonden cedullen van de wapenschouwinghe over Hollandt, belast te doen' *Bijdragen en mededelingen van het Historisch Genootschap*, 42 (Amsterdam 1921) 113-143.
- Buisman, J., *Duizend jaar weer, wind en water in de lage landen. Deel 4: 1575-1675*. (Franeker 2000).
- Buys, E. *Nieuw en volkomen woordenboek van kunsten en wetenschappen* (Amsterdam 1773) Vijfde deel: H en I.
- Candiani, G., 'The race to big calibers during the first War of Morea and Sigismondo Alberghetti's guns of new invention' in: Beltrame, C. & R.G. Ridella (red.) *Ships & Guns. The sea ordnance in Venice and Europe between the 15th and 17th centuries* (Oxford 2011) 23-27.
- Caruana, A.B., *The light 6-pdr. Battalion Gun of 1776* (Bloomfield 1977) Historical Arms Series No. 16.
- Caruana, A.B., *Grasshoppers and butterflies: The light 3 pounders of Pattison and Townshend* (Bloomfield 1979).
- Chaiklin, M., *Cultural commerce and Dutch commercial culture: The influence of European Material Culture on*

Japan, 1700-1850 Studies in Overseas History 5. (Leiden 2003).

Charney, M.W., *Southeast Asian warfare, 1300-1900*. Handbook of oriental studies. Handbuch der Orientalistik. Section three. Southeast Asia. Volume 16. (Leiden 2004).

Chew, E., *Arming the periphery: The arms trade in the Indian Ocean during the age of global empire* (Basingstoke 2012).

Chijs, J.A. van der, *Geschiedenis der stichting van de Vereenigde O.I. Compagnie en der maatregelen van de Nederlandsche regering betreffende de vaart op Oost-Indië, welke aan deze stichting voorafgingen* (Leiden 1857).

Chiu Hsin-hui, *The colonial 'civilizing process' in Dutch Formosa, 1624-1662* (Leiden 2008).

Cipolla, C.M., *Guns, sails and empires: Technological innovation and the early phases of European expansion 1400-1700* (Manhattan 1965).

Clulow, A. & T. Mostert (red), *The Dutch and English Companies: Diplomacy, trade and violence in Early modern Asia* (Amsterdam 2018).

Congreve, W., *Details of the rocket system, by Colonel Sir William Congreve* (London 1814; facsimile).

Coussemaeker, M. de, 'Manuel du canonnier' *Bulletin du Comité Flamand de France*. Tome II 1860-1862 (Lille 1862) 208, 209.

Cox, B., *Vanden tocht in Vlaenderen. De logistiek van Nieuwpoort 1600* (Zutphen 1986).

Crucq, K.C., 'De drie Heilige Kanonnen' *Tijdschrift voor Indische Taal-, Land- en Volkenkunde* 70 (1930) 195-204.

Crucq, K.C., 'De kanonnen in den kraton te Soerakarta' *Tijdschrift voor Indische Taal-, Land- en Volkenkunde* 78 (1938) 93-110.

Crucq, K.C., 'De geschiedenis van het heilig kanon te Banten' *Tijdschrift voor Indische Taal-, Land- en Volkenkunde* 78 (1938) 359-391.

Crucq, K.C., 'Aanteekeningen nopens een paar kanonnen staande vóór het Museum van het Koninklijk Bataviaasch Genootschap (...) een ijzeren kanon in de kanonnengalerij in het Museum van het Bataviaasch Genootschap & Een opmerking over een kanon te Palembang' *Tijdschrift voor Indische Taal-, Land- en Volkenkunde* 81 (1941) 440-443.

Daumas, M., *Scientific instruments of the 17th & 18th Centuries and their makers* (London 1972).

Davids, K., *The rise and decline of Dutch technological leadership. Technology, economy and culture in the Netherlands, 1350-1800* (Leiden-Boston 2008) 2 delen.

Dekkers, O. *Een Bunschoter VOC-chirurgijn. 'Dagelijkse aantekeningen' van de reis naar Oost-Indië in 1654 door Gijsbert Heeck (1619-1669)*. Bunschoten: Historische Vereniging 'Bunschote' (2001)

Deloche, J. "VI. Gunpowder artillery in South India (15th-18th century)", Deloche, J. *Studies on fortification in India*. Institut Français de Pondichéry. (2007, herziene digitale versie 8 maart 2020). 235-249.

De Loos-Haaxman, J., *Johannes Rach en zijn werk* (Batavia 1928)

DeVries, K. & R.D. Smith, 'Breechloading guns with removable powder chambers: a long-lived military technology' in: Buchanan, B.J. (red.), *Gunpowder, Explosives and the State. A technological history* (New York 2006) 251-265.

Diffie, B.W. & G.D. Winius, *Foundations of the Portuguese Empire 1415-1580* (Minneapolis 1977).

Dijk, L.C.D. van, *Neêrland's vroegste betrekkingen met Borneo, den Solo-Archipel, Cambodja, Siam en Cochîn-China* (Amsterdam 1862).

Dijksterhuis, E.J., *Simon Stevin. Science in the Netherlands around 1600* (The Hague 1970).

Doorman, G., *Octrooien voor uitvindingen in de Nederlanden uit de 16e-18e eeuw: Met bespreking van enkele onderwerpen uit de geschiedenis der techniek* ('s-Gravenhage 1940).

Doorman, J.D., *Memoriaal voor de Officieren der Artillerie en Genie, mitsgaders voor de Magazijnmeesters der Artillerie, de Plaatselijke Commandanten, Plaats-Majoor enz., of verzameling van orders en instructien den dienst der Artillerie en der Fortificatien betreffende: Bijgebragt door den kolonel bij den Generalen Staf J.D. Doorman, Chef der 5de Afdeeling (Artillerie en Genie) van het Departement van Oorlog, Eerste Deel, Eerste Stuk* (Amsterdam 1814).

Dörr, S. (red.), *De kundige kapitein J.O. Vaillant: Brieven en bescheiden betrekking hebbende op Jan Olphert Vaillant, kapitein-ter-zee (1751-1800)* (Zutphen 1988).

Eeden, F.W. van, *Algemeene beschrijvende catalogus der houtsoorten van Nederlandsch Oost-Indië: Aanwezig in het Koloniaal Museum, op het Paviljoen te Haarlem* (Haarlem 1872).

Eeden, F.W. van, *Houtsoorten van Nederlandsch Oost-Indië tevens beschrijving der meest bekende boomen van den Nederlandsch-Indischen Archipel en hunne waarde voor de huishouding* (Haarlem 1905. Derde veel vermeerderde uitgave door J.J. Duyfjes).

Feuerle, M., *Blide-Mange-Trebuchet. Technik, Entwicklung und Wirkung des Wurfgeschützes im Mittelalterlichen Innovationsgeschichte*. (2012).

Franklin, C.E., *British rockets of the Napoleonic and colonial wars 1805-1901* (Staplehurst 2005).

Fricke, H.-D., *Geschichte der Kriegsraketen und der Raketenartillerie im 19. Jahrhundert* (Bonn 2001).

Gaastra, F.S., 'Arbeid op Oostenburg, het personeel van de kamer Amsterdam van de Verenigde Oostindische Compagnie' in: Kist, J.B. (e.a.) (red.) *Van VOC tot Werkspoor. Het Amsterdamse industrieterrein Oostenburg*. (Utrecht 1986) 65-80.

Gaastra, F., *Bewind en beleid bij de VOC: De financiële en commerciële politiek van de bewindhebbers, 1672-1702* (Zutphen 1989).

Gaastra, F.S., *De geschiedenis van de VOC* (Zutphen 2002).

Gardner, G.B., *Keris and other Malay weapons*. (Singapore-Hong Kong 1936).

Garrett, R.J., *The defences of Macau: Forts, ships and weapons over 450 years* (Hong Kong 2010).

Gawronski, J., *De Hollandia en de Amsterdam: twee schepen en een bedrijf. Organisatie en materiële cultuur van de VOC in Amsterdam in de jaren 1740-1750* (Amsterdam 1993).

Geibig, A., *Die Macht des Feuers. Might and fire* (Coburg 2012).

Gelder, R. van, *Het Oost-Indisch avontuur. Duitsers in dienst van de VOC (1600-1800)* (Nijmegen 1997).

Giles, L. (vert.), *Sun Tzu on the art of war. The oldest military treatise in the world* (London-New York 2014).

Gilmour, B., 'Dutch composite ordnance of the early 17th century' *Royal Armouries Yearbook* 5 (2000) 85-105.

Glete, J., *Warfare at sea 1500-1650: Maritime conflicts and the transformation on Europe* (London 2000).

Glete, J., *War and the state in Early Modern Europe: Spain, the Dutch Republic and Sweden as fiscal-military states 1500-1660* (London 2002).

- Gobius, G.F.G., *Handleiding tot de kennis der zee-artillerie voor konstabels en matrozen-kanonniërs. Tevens geschikt tot leidraad bij het houden van theorie over de artilleriezaken* (Nieuwediep 1857).
- Goor, J. van, *Jan Pieterszoon Coen 1587-1629 Koopman-koning in Azië* (Amsterdam 2020).
- Graaf, H.J. de, *De regering van Sultan Agung, vorst van Mataram 1613-1645 en die van zijn voorganger Panembahan Séda-Ing-Krapjak 1601-1613*. Verhandelingen van het Koninklijk Instituut voor de Taal-, Land- en Volkenkunde, Deel XXIII. ('s-Gravenhage 1958).
- Green, J., *The loss of the VOC jacht Vergulde Draeck, Western Australia, 1656*. (Oxford 1977) British Archaeological Reports, Supplementary series 36.
- Green, J.N. 'The armament from the Batavia I. Two composite guns'. *International Journal of Nautical Archaeology* 9 (1) (1980) 43-51.
- Green, J.N., 'Note on the guns from the VOC ship Batavia, wrecked off the Western Australian Coast in 1629'. *International Journal of Nautical Archaeology* 17 (1) (1988) 103.
- Groen, P. (red.), *De Tachtigjarige Oorlog: Van opstand naar geregelde oorlog 1568-1648* (Amsterdam 2013).
- Groenendijk, G., P. de Gryse, D. Staat & H. Bonder (reds.) *A farewell to arms, studies on the history of arms and armour. Liber Amicorum in honour of Jan Piet Puype, former senior curator of the Army Museum Delft* (Delft 2004).
- Guilmartin, J.F., 'Early modern naval ordnance and European penetration of the Caribbean: the operational dimension' *The International Journal of Nautical Archeology and Underwater Exploration*, 17 (1988) 35-53
- Guilmartin jr., J.F., *Galleons and galleys* (London 2002).
- Guilmartin jr. J.F., *Gunpowder and galleys: changing technology & Mediterranean warfare at sea in the 16th Century* (London 2003).
- Günerguson, F. & D. Raina (red.), *Science between Europe and Asia. Historical studies on the transmission, adoption and adaptation of knowledge* (Dordrecht 2011).
- Haalmeijer, H. & D. Vuik, *Fluiten, katten en fregatten: De schepen van de Verenigde Oost-Indische Compagnie, 1602-1798* (Haarlem 2002).
- Hahlweg, W., *Die Heeresreform der Oranier und die Antieke: Studien zur Geschichte des Kriegswesens der Niederlande, Deutschlands, Frankreichs, Englands, Italiens, Spaniens und der Schweiz vom Jahre 1589 bis zum Dreißigjährigen Krieg*. (Osnabrück 1987).
- Harding, D.F., *Lead shot of the English Civil War: a radical study* (London 2012).
- Harding, R. & Ferri, S.S. (red.) *The Contractor State and its implications, 1659-1815*. (Las Palmas 2012).
- Harrington, P., *Plassey 1757. Clive of India's finest hour* (Oxford 1994).
- Hasselt, W.B. van, *De kragt des oorlogs, bestaande hoofdzakelyk in 't geene by de drie volgende deelen word voorgesteld. Handelende het Iste deel van de praktikale Hollandsche Artillery. Het IIde deel de theorie en praktyk der mienes en het IIIde deel de geattaqueerde en daar tegens gedefendeerde fortressen* (Arnhem 1770).
- Hexham, H., *The principles of the Art Military, practiced in the warres of the United Provinces under the Lords States Generall and his Highnesse the Prince of Orange* (Rotterdam 1643).
- Heijden, P. van der, *Buskruit voor de wereldzeeën. De opgraving van kruitfabriek De Eendracht in Middelburg* (Hoorn 2010).
- Heijer, H. de, *De geschiedenis van de WIC*. Tweede gewijzigde druk. (Zutphen 2002).

- Hildred, A. (red.), *Weapons of warre: The armaments of the Mary Rose* (Portsmouth 2011).
- Hoeven, M. van der (red.), *Exercise of arms. Warfare in the Netherlands (1568-1648)* (Leiden 1997).
- Hoffman, Ph.T., *Why did Europe conquer the world?* (Princeton 2017).
- Hondius, H., *Korte beschrijvinge ende afbeeldinge van de generale regelen der fortificatie, de artillerie, munition ende vivres, van de officieren derselver ende hare commissen, van de leger-aarde-wallen, de approchen met het tegenweer ende van vuyrwercken* (Den Haag 1624).
- Hoogendorp, D., *Bericht van den tegenwoordigen toestand der Bataafsche bezittingen in Oost-Indië en den handel op dezelve; benevens eenige denkbeelden tot verandering en hervorming van het bestuur daarover* (Z.p. 1799)
- l'Hour, M., L. Long & E. Rieth, *Le Mauritius. La mémoire engloutie* (Grenoble 1989).
- Hoving, A., *Modellen vertellen. Bijzondere verhalen uit de Marinemodellenkamer van het Rijksmuseum* (Franeker 2012).
- Huijgen, S., J. de Jong & E. Kolfin (red.), *The Dutch trading companies as knowledge networks* (Leiden-Boston 2010).
- Iongh, D. de, *Het krijgswezen onder de Oostindische Compagnie* ('s-Gravenhage 1950).
- Irwin, G., 'Malacca Fort' in: Adas, M. (red.), *Technology and European overseas enterprise: Diffusion, Adaption and Adoption. An expanding world: The European impact on world history 1450-1800*. 7 (Aldershot 1996) 63-88.
- Jacq-Hergoulac'h, M., 'À propos des canons siamois, offerts à Louis XIV, qui participèrent à la prise de la Bastille' *Annales historiques de la Révolution française* (1985) 317-334.
- Jalil, Ahmad Safwan, *Southeast Asian cannon making in Negara Brunei Darussalam* MA thesis, Flinders University (Adelaide 2012).
- Jong, J. de, "Navigating through technology": *Technology and the Dutch East India Company VOC in the eighteenth century*. Proefschrift Universiteit van Twente. (2016).
- Jong, M. de, *Staat van Oorlog. Wapenbedrijf en militaire hervorming in de Republiek der Verenigde Nederlanden, 1585-1621* (Hilversum 2005).
- Jong, M.A.G. de, 'De Zeeuwse wapenhandel en wapenproductie, 1572-1648' *Archief. Mededelingen van het Koninklijk Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen* (1998) 33-56.
- Kelly, M. & Ó Gráda, 'Speed under sail, during the early Industrial Revolution (c.1750-1850)' *The Economic History Review*. Vol. 72, No. 2, May 2019, 469-480. Als Discussion paper No. DP 12576. Digitaal geraadpleegd op 3 oktober 2019. URL <https://ssrn.com/abstract=3098172>.
- Kempers, R.T., *Epreuves*. (Leeds z.d.)
- Kennard, A.N., *Gunfounding & Gun founders. A directory of cannon founders from earliest times to 1850* (London 1986).
- Khan, I.G., *Gunpowder and firearms. Warfare in Medieval India* (New Delhi 2004).
- Kielstra, E.B., (1892) 'De ondergang van het Palembangse rijk' *De Gids* 56, IV/10 (1892) 76-111.
- Kist, B., *Prijs der zee: vondsten uit wrakken van OostIndiëvaarders* (Amsterdam 1980).

- Kist, J.B., 'De VOC op Oostenburg, gebouwen en terreinen' in: Kist, J.B. (e.a.) (red.) *Van VOC tot Werkspoor. Het Amsterdamse industrieterrein Oostenburg* (Utrecht 1986) 13-26.
- Klein, P.W., *De Trippen in de 17^e eeuw: Een studie over het ondernemersgedrag op de Hollandse stapelmarkt*. Proefschrift, Nederlandse Economische Hogeschool, Rotterdam (Assen 1965).
- Klerk de Reus, G.C., '*Geschichtlicher Ueberblick der administrativen, rechtlichen und finanziellen Entwicklung der niederländisch-ostindischen Compagnie*' *Verhandelingen van het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen* 47 (Batavia-Solo-'s-Gravenhage 1894).
- Knaap, G., *Kruidnagelen en Christenen: De Verenigde Oost-Indische Compagnie en de bevolking van Ambon 1656-1696* (Leiden 2004, 2e, herziene druk).
- Knaap, G., H. den Heijer & M. de Jong, *Oorlogen overzee. Militair optreden door compagnie en staat buiten Europa 1595-1814* (Amsterdam 2015).
- Knoest, J., 'Company privateers in Asian waters: The VOC-trading post at 2 and the logistics of privateering, ca. 1614-1624' *Leidschrift. Een behouden vaart? De Nederlandse betrokkenheid bij kaapvaart en piraterij* 26.3 (Leiden 2011) 43-57.
- Knoops, W.J., Seelig op de Citadel van Antwerpen 1830-1832. *Krijgs- en geschiedkundige geschriften*. Deel 5 (Schiedam 1867).
- Korte, J.P. de. *De jaarlijkse financiële verantwoording in de VOC: Verenigde Oostindische Compagnie* (Leiden 1984).
- Kraan, A. van der, *Murder and Mayhem in Seventeenth-Century Cambodia: Anthony van Diemen vs. King Ramadhipati I* (Chiang Mai 2009).
- Kuijck, O.H., *Handleiding tot de kennis der Artillerie, voor de kadetten van dat wapen. Eerste deel. Techniek*. (Breda 1850).
- Kuypers, F.H.W., 'Proeve van een geschiedkundig onderzoek naar den voormaligen en tegenwoordigen staat der buskruitfabrikatie in Nederlandsch-Indië'. *De Militaire Spectator, Tijdschrift voor het Nederlandsche Leger*. 2^e serie, 8^e deel, 1855, 49-61; 3^e serie 1^e deel, Jg. 1856, 513-526, 551-569; 3^e serie 2^e deel, Jg. 1857, 13-21, 63-67, 275-286, 331-338, 380-391.
- Kuypers, F.H.W., 'Aanteekeningen betreffende eenig oud en merkwaardig geschut in Nederlandsch Indië'. *De Militaire Spectator, Tijdschrift voor het Nederlandsche leger*. Derde serie, eerste deel, Jg. 1856, No. 6, 268-281; Aanvulling. Derde serie, tweede deel, Jg. 1857. 461- 462.
- Kuypers, F.H.W., *Geschiedenis der Nederlandsche Artillerie van de vroegste tijden tot op heden* (Nijmegen 1872) 4 delen met platenatlas.
- La Gordt Dillie, P.M. *Bijdrage tot de kennis der oorlogvoering in de Nederlandsche Oost-Indische Gewesten* (Samarang 1863).
- Lannoy, M. de, 'Een Zuidniederlander in dienst van de Radja van Travancore: Eustache Benoît de Lannoy (1715-1777)' in: Koninckx, C. (red.), C. Verlinden, M. Lobo Cabrera, J. Everaert, J. Parmentier, M. de Lannoy, K. Degryse & A. Lederer, *Vlamingen over zee. Flamands en outre-mer. Flemings overseas*. (Brussel 1995) 103-117.
- Law, J., 'On the methods of long distance control: vessels, navigation and the Portuguese route to India' in: Law, J. (red.), *Power, action and belief: a new sociology of knowledge?* (London 1986) 234-263.
- Lenselink, J., 'Vuurwerk in de bibliotheek. Een selectie handboeken over vuurwerkproductie' *Armamentaria* 27 (1992) 110-122.
- Lilius, A.E., *Avonturen onder Chineesche zeeroovers*. Vertaald door L. Blok. Amsterdam (c. 1930).

- Long, P.O., *Openness, secrecy, authorship: Technical arts and the culture of knowledge from Antiquity to the Renaissance* (Baltimore 2001).
- Lynn, J.A. (red), *Tools of war. Instruments, Ideas, and institutions of warfare, 1445-1871* (Urbana 1990).
- Maaten, K. van der, *De Indische oorlogen. Een boek ten dienste van den jongen officier en het militair onderwijs. Eerste deel: De inlandsche vijand, zijn karakter, strijdbenden, bewapening, aanvoering, verpleging, versterkingen, enz.* (Haarlem 1896).
- MacDougall, P., *Naval resistance to Britain's growing power in India, 1660-1800: the Saffron Banner and the Tiger of Mysore* (Woodbridge 2011).
- MacLeod, N., *De Oost-Indische Compagnie als zeemogendheid in Azië. Eerste deel: van 1602 tot 1632. Tweede deel: van 1632 tot 1650. Atlas* (Rijswijk (Z.-H.) 1927).
- Marshall, P.J., 'Western arms in maritime Asia in the early phase of expansion' in: Adas, M. (red.) *Technology and European overseas enterprise: Diffusion, adaption and adoption. An expanding world: The European impact on world history 1450-1800*. 7 (Aldershot 1996) 47-62.
- Martin, C., G. Parker, *The Spanish Armada* (London 1988).
- McConnell, D., *British smooth-boore artillery: a technological study to support identification, acquisition, restoration, reproduction, and interpretation of artillery at National Historic Parks in Canada* (Ottawa 1988).
- Meijer, P., *Verzameling van instructien, ordonnancien en reglementen voor de regering van Nederlandsch Indie, vastgesteld in de jaren 1609, 1617, 1632, 1650, 1807, 1815, 1818, 1827, 1830 en 1836 met de ontwerpen der Staats-Commissie van 1803 en historische aanteekeningen* (Batavia 1848).
- Meilink-Roelofs, M.A.P., R. Raben & H. Spijkerman, *De archieven van de Verenigde Oostindische Compagnie (1602-1795) The Archives of the Dutch East India Company (1602-1795). Algemeen Rijksarchief, Eerste Afdeling* ('s-Gravenhage 1992).
- Meriam-meriam kuno di Indonesia (Jakarta 1985).
- Merkes, J.G.W., *Stelsel der oorlogs-vuurpijlen, naar Congreve, Montgéry en anderen; voorzien van een aanhangsel over het Perkinsche stoom-geschut.* (vertaald en bewerkt naar J.G. von Hoyer) ('s-Gravenhage 1829).
- 'Metalen geschut aan den Keizer van Japan 1641.' *De Navorscher. Een middel tot gedachtenwisseling en letterkundig verkeer, tusschen allen die iets weten, iets te vragen hebben, of iets kunnen oplossen* 13 (1863) 300.
- Meuron, G. de, *Le Régiment Meuron, 1781-1816* (Lausanne 1982).
- Meyer, M., 'Erfahrungen über die Fabrikation und Haltbarkeit des eisernen und bronzenen Geschützen. *Journal für technische und ökonomische Chemie*. 10 (Leipzig 1831) 387-395.
- Mil, P. van; M. Scharloo (red.), *De VOC in de kaart gekeken. Cartografie en navigatie van de Verenigde Oostindische Compagnie* ('s-Gravenhage 1988).
- Mohammad Said, H., *Aceh sepanjang abad.* (Medan 1981. Tweede uitgave).
- Mondfeld, W. zu, A. Bayerlein & M. Klingensbrunn *Schiffsgeschütze 1350 bis 1870*. I. (Herford 1988).
- Mulder, W.Z., *Hollanders in Hirado 1597-1641* (Haarlem 1985).
- Murteira, A., 'The Military Revolution and European wars outside of Europe: The Portuguese-Dutch war in Asia in the first Quarter of the Seventeenth Century. *The Journal of Military History*. Vol. 84-2, (2020) 511-535.

- Needham, J. *Science and civilisation in China. Vol. 5: Chemistry and chemical technology. Part 7: Military technology, the gunpowder epic.* (London 1986).
- Nelson, W.A., *The Dutch forts of Sri Lanka: The military monuments of Ceylon* (Edinburgh 1984).
- Nicolle, D., *The Portuguese in the age of discovery c. 1340-1665* (Oxford 2012).
- Nimwegen, O. van, *De subsistentie van het leger. Logistiek en strategie van het Geallieerde en met name het Staatse leger tijdens de Spaanse Successieoorlog in de Nederlanden en het Heilige Roomse Rijk (1701-1712)* (Amsterdam 1995).
- Nimwegen, O. van, 'Kanonnen en houwitsers. De Staatse veldartillerie in de eerste helft van de achttiende eeuw' *Armamentaria* 32 (1997) 50-66.
- Nimwegen, O. van, *Deser landen krijchsvolck. Het Staatse leger en de militaire revoluties 1588-1688* (Amsterdam 2006).
- Nimwegen, O. van, *De Nederlandse Burgeroorlog (1748-1815)* (Amsterdam 2017).
- Noordam, B., 'Military Intelligence and Early Modern Warfare: The Dutch East India Company and China 1622-1624' in: Flüchtter, A. & J. Schöttli, *The Dynamics of Transculturality*, Transcultural Research. Heidelberg Studies of Asia and Europe in a Global Context (zp. 2015) 113-135.
- Odegard, E., *Fortifications and the imagination of colonial control: The Dutch East India Company in Malabar 1663-1795*. Paper Urban History Conference, Lisbon, September 2014. Session: Imagined and imagining cities: Conquest and appropriation of unknown worlds (1400-1850). Digitaal geraadpleegd: Academia.edu. op 12 april 2020.
- Omstandig en allernaeuwkeurigst verhaal van den oorsprong, begin, voortgang en gelukkige ontdekkinge van het vervloekt en schelms verraadt, gesmeedt tegen de Ed. Oostindische Compagnie ende alle Europeanen door de Chineesen, zoo in de stad Batavia, als in de bovenlanden zich onthoudende, mitsgaders het ombrengen van meer dan tienduyzent Chineesen daarop gevolgt, behelzende een dagverhaal, van omtrent twee maenden tyts, beginnende met den 26 September 1740 en vervolgens door een zeer aanzienlijk heer met de laetste retourschepen overgezonden. Utrecht: Johannes Evelt.
- Oosten, F.C. van, & Ph.M. Bosscher, Taktiek: Het taktisch gebruik van het zeilschip. Deel 2. *Marineblad* (1970) 997-1035; Deel 3. *Marineblad* (1971) 593-651.
- Parker, G., *The army of Flanders and the Spanish Road 1567-1659* (London 1975).
- Parker, G., *The military revolution. Military innovation and the rise of the West 1500-1800* (Cambridge 1988).
- Parker, G., 'The artillery fortress as an engine of European overseas expansion 1450-1750' in: Parker, G., *Empire, war and faith in early modern Europe* (London 2002) 194-218.
- Parmentier, J., & R. Laarhoven (red.), *De avonturen van een VOC-soldaat. Het dagboek van Carolus Van der Haeghe 1699-1705*. Werken uitgegeven door de Linschoten-Vereeniging XCIII (Zutphen 1994).
- Perrin, N., *Giving up the gun: Japan's reversion to the sword, 1543-1879* (Boulder 1980).
- Phillips, A. & J.C. Sharman, *Outsourcing Empire. How Company-States made the modern world.* (Princeton-Oxford 2020).
- Pieters, H., *Uitvinders in Nederland. Vier eeuwen octrooien* (2009).
- Pol, A., *Schepen met geld. De handelsmunten van de Verenigde Oostindische Compagnie, 1602-1799* ('s-Gravenhage 1989).
- Polman, A., 'Vaardige cadetten en creatieve officieren: De opkomst van het artistieke handtekenen binnen de officiersopleiding tot en met de Koninklijke Militaire Academie, 1700-1850'. *Armamentaria* 37 (2002) 30-57.

Puype, J.P., 'Toelichting op enkele vondsten uit VOC schepen (2): wapens en toebehoren aan boord van OostIndiëvaarders 1740-1756.' *Jaarverslag 1974 Vereniging Nederlandse Historisch Scheepvaart Museum* (Amsterdam 1975) 49-51.

Puype, J.P., 'The introduction of the carronade into Dutch naval service in the late 18th century' in: Smith, R.D. (red.), *British naval armaments* (London 1989) 29-39.

Puype, J.P. & M. van der Hoeven (red.) *Het arsenaal van de wereld. Nederlandse wapenhandel in de Gouden Eeuw* (Amsterdam 1993).

Puype, J.P. & A.A. Wiekart, *Van Maurits naar Munster: tactiek en triomf van het Staatse leger. Catalogus van de voorwerpen op de gelijknamige tentoonstelling in het Legermuseum te Delft, alsmede een reconstructie van de bibliotheek van prins Maurits* (Delft 1998).

Puype, J.P., 'Een mortier van de VOC' *Armamentaria* 36 (2001) 7-29.

Puype, J.P., 'Wapens ter Zee in de tijd van Michiel de Ruyter'. Deel 1. *Scheepshistorie* 20 (2015) 16-29; deel 2. *Scheepshistorie* 21 (2016) 104-112.

Qaisar, A.J., *The Indian response to European technology and culture ad 1498-1707* (Delhi 1998).

Raudzens, G. (red.), *Technology, disease and colonial conquests, Sixteenth to Eighteenth centuries. Essays reappraising the guns and germ theories* (Leiden 2001).

Raven-Hart, R., *The Dutch wars with Kandy 1764-1766*. Ceylon Historical Manuscripts Commission, Bulletin No. 6. ([Colombo] 1964).

Reid, S., *Armies of the East India Company 1750-1850* (Oxford 2009).

Rhine, P., *English factories and gunpowder production technology in medieval India (14th to 19th Century)* (Saarbrücken 2015).

Richards, W.A., 'The import of firearms into West Africa in the eighteenth century.' *Journal of African History*, 21, I (1980) 43-59.

Ricklefs, M.C., *War, culture and economy in Java 1677-1726: Asian and European Imperialism in the Early Kartasura period* (Sydney 1993).

Roever, A. de & B. Brommer, *Grote atlas van de Verenigde Oost-Indische Compagnie. Comprehensive atlas of the Dutch United East India Company: Deel III. Indische archipel en Oceanië. Malay archipelago and Oceanie* (Voorburg 2008).

Rogers, C.L. (red.), *The military revolution debate. Readings on the military transformation of Early Modern Europe* (New York-London 2018).

Romburgh, C.G.M. van & C.E. Warnsinck-Delprat, *Tresoor der zee- en landreizen. Beredeneerd register op de werken der Linschoten-Vereeniging Deel XXVI-L* ('s-Gravenhage 1957).

Rossum, M. van, *Kleurrijke tragiek. De geschiedenis van slavernij in Azië onder de VOC* (Hilversum 2015).

Roth, R., *The Visser Collection: Arms of the Netherlands in the collection of H.L. Visser. Volume II. Ordnance. Cannon, mortars, swivel-guns, muzzle- and breech-loaders* (Zwolle 1996).

Roy, K., *Military transition in early modern Asia, 1400-1750: Cavalry, guns, government and ships* (London 2014).

Rule, M., *The Mary Rose: The excavation and raising of Henry VIII's Flagship* (London 1990).

S. de Saint-Remy, *Memoires d'artillerie, où il est traité des mortiers, petards, arquebuses a croc, mousquets, fusils, & de ce qui peut servir à l'exécution & au service de toutes ces armes; Des bombes, carcasses, grenades, &c. De la fonte des pieces, de la fabrication du salpêtre & de la poudre; des pontoons, des mines, des charettes & chariots, des chevaux & généralement de tout ce qui dépend de l'artillerie tant par mer qua par terre; De l'arrangement des magasins; de la formation des equipages & des parcs à la suite des armées & pour les sieges; de la marche des equipages & leur disposition dans un jour de combat; La manière de defendre les places, & le devoir des officiers, &c; Par le Sr. Surirey de Saint-Remy.* Dernière edition. Augmentée de nouvelles matières, & de plusieurs planches. 2 delen. (La Haye 1741).

Sawyer, R.D., *Fire and water. The art of incendiary and aquatic warfare in China* (Cambridge 2004).

Scammell, G.V., 'Indigenous assistance in the establishment of Portuguese power in Asia in the Sixteenth Century' in: Peers, D.M. (red.), *Warfare and Empires. Contact and conflict between European and non-European military and maritime forces and cultures. An Expanding World. The European impact on world history 1450-1800.* 24 (Aldershot 1997) 139-149.

Schmidtchen, V. (red.) *Bernhard Rathgen. Das Geschütz im Mittelalter* (Düsseldorf 1987 [1928]).

Schmitz, J.P.G., *Rechtshistorische bijdragen tot de kennis van het materieele en formeele strafrecht van toepassing op dienaren van de Vereenigde Oost-Indische Compagnie, voornamelijk betrekking hebbende op het delict van desertie* (Utrecht 1939).

Schröder, Th.W. & G.L. Schröder, *Leiddraad voor jonge ofoocieren van het Oost-Indische Leger te veld.* (Rotterdam 1863).

Screech, T., 'The Shogun's lover's would be Swedish boy-friend: Inoue Masashige, Tokugawa Iemitsu and Olaf Eriksson Willman' in: Reyes, R.A.G. & W.G. Clarence-Smith (red.), *Sexual diversity in Asia, c. 600-1950* (London 2012) 105-124.

Sepp, D., *Tresoor der zee- en landreizen. Beredeneerd register op de Werken der Linschoten Vereeniging Deel I-XXV* ('s-Gravenhage 1939).

Sesseler, J.W., *Handboek ter vervaardiging van ernstvuurwerken, zoo als bij de Nederlansche Land- en Zeemagt in gebruik zijn* (Delft 1823).

Seyffardt, A.L.W. & C.L. van Pesch, *Handboek voor officieren der Artillerie. Aflevering III. Ernstvuurwerken en munitie* (Schiedam 1873).

Seymour Sewel, C.A., *Notes on some old Siamese guns* Paper read at an ordinary general meeting of the Siam Society, 14th September 1921 (Z.p. 1921, facsimile 2013).

Sint Nicolaas, E., 'Three colonial guns and their history' in: Groenendijk, G., P. de Gryse, D. Staat & H. Bonder (eds.), *A farewell to arms, studies on the history of arms and armour. Liber Amicorum in honour of Jan Piet Puype, former senior curator of the Army Museum Delft* (Delft 2004) 148-165.

Sloos, L.Ph., *Gewapend met kennis. 500 Jaar militaire boekcultuur in Nederland* (Oudenbosch-Nijmegen 2012).

Sloos, L.Ph., 'Een explosief handschrift' *Armamentaria* 47 (2013) 114-117.

Smith, R.D., 'Bronze breech-loading swivel guns: a preliminary survey' in: Groenendijk, G., P. de Gryse, D. Staat & H. Bonder (red.), *A farewell to arms, studies on the history of arms and armour. Liber Amicorum in honour of Jan Piet Puype, former senior curator of the Army Museum Delft* (Delft, 2004). 166-180.

Smith, R.D. & K. DeVries, *The artillery of the Dukes of Burgundy 1363-1477* (Woodbridge 2005).

Somers, J.A., *De VOC als volkenrechtelijke actor* (Gouda 2001).

Stapel, F.W., *Geschiedenis van Nederlandsch Indië* 3 (Amsterdam 1939).

Steur, J.J., *Herstel of ondergang: De voorstellen tot redres van de V.O.C. 1740-1795* (Utrecht 1984).

- Stieltjes, C.J., *Proeve eener inleiding ter beoefening van het krijgswezen* (Zutphen 1853).
- Subrahmanyam, S., *The Portuguese empire in Asia, 1500-1700: A political and economic history*. (Chichester 2012 2^e editie).
- Sypesteyn, J.W. van & J.P. de Bordes, *De verdediging van Nederland in 1672 en 1673* ('s-Gravenhage 1850) 2 delen.
- Teensma, B.N., *De roep van Ophir. Portugezen op Sumatra in de zestiende eeuw*. (Openingscollege 79/80 Vakgroep Spaans, Rijksuniversiteit Leiden (Leiden 1979).
- Teesdale, E.B., *Gunfounding in the Weald in the sixteenth century*. Royal Armouries Monograph 2 (London 1991).
- Temminck Groll, C.L., 'Vijf-vier-drie-twee-één. Vanuit Nederland gestichte forten in andere werelddelen'. *Jaarboek Stichting Menno van Coehoorn 1989-1990*. (1991) 103-120.
- Temminck Groll, C.L., *The Dutch overseas: Architectural survey. Mutual heritage of four centuries in three continents* (Zwolle 2002).
- Ten Raa, F.J.G. & F. de Bas, *Het Staatsche leger 1568-1795: Deel II: Van het vertrek van den Graaf van Leicester tot het sluiten van het Twaalfjarig Bestand (1588-1609)* (Breda 1913).
- Tierie, G., *Cornelis Drebbel (1572-1633)*. Proefschrift, Rijksuniversiteit Leiden (Amsterdam 1932).
- Tollen, G. van der, *Het nieuwe licht der bosschieterye* (Amsterdam 1701).
- Trim, D.J.B. & M.C. Fissel (red.), *Amphibious warfare 1000-1700: Commerce, State Formation and European Expansion* (Leiden 2006).
- Tripathi, V. *History of iron technology in India: (from beginning to pre-modern times)*. (New Delhi 2008).
- Trollope, C., 'The design and evolution of English cast-iron guns from 1543 to 1660' *Journal of the Ordnance Society*. 14 (2002) 51-63.
- Tuan, H.A., *Silk for silver. Dutch-Vietnamese relations, 1637-1700* (Leiden 2007).
- Turnbull, S. *Samurai warfare* (London 1997).
- Turnbull, S., *Japanese castles 1540-1640* (London 2003).
- Unger, W.S., Middelburgsche klokkengieters. *Nieuwe Rotterdamsche Courant* 9 Augustus 1925.
- Upmann, J., *Das Schießpulver, dessen Geschichte, Fabrikation, Eigenschaften und Proben* (Braunschweig 1874).
- Valentyn, F., *Oud en Nieuw Oost-Indien, vervattende een naaukeurige en uitvoerige verhandeling van Nederlands mogentheyd in de Gewesten, benevens eene wijdlustige beschrijvinge der Moluccos, Amboina, Banda, Timor en Solor, Java, en alle eylanden onder dezelve landbestieringen behoorende; het Nederlands Comptoir op Suratte, en de levens der Groote Mogols.; alsook een keurlyke verhandeling van 't wezentlykste, dat men behoort te weten van Choromandel, Pegu, Arracan, Bengale, Mocha, Persien, Malacca, Sumatra, Ceylon, Malabar, Celebes of Macassar, China, Japan, Tayouan of Formosa, Tonkin, Cambodia, Siam, Borneo, Bali, Kaap der Goede Hoop en van Mauritius. In vijf deelen*. (Heruitgave Franeker 2002).
- Ven, C. van der, 'De voormalige Rijksgieterij van Bronzen Geschut te 's-Gravenhage'. *Het huis Oud en Nieuw*, 14 (1916).
- Verbeek, J.R., *De Coehoornmortier. Landmacht, Indisch Leger en Koninklijke Marine*. NeêrlandsArsenaal No. 6. ('s-Gravenhage 2001).

- Verbeek, J.R., *De buskruitproefmortier*. Neêrlands Arsenaal No. 11. ('s-Gravenhage 2013).
- Verbeek, J.R., "Screws' or tricks of trade: secret repairs of solid cast cannon by Jan Verbruggen" in: Summerfield, S. (red.), *Smoothbore Ordnance Journal* 6 (2013) 99-106.
- Verbeek, J.R., *Petards in the Low Countries from the Sixteenth to the Eighteenth Centuries* (Farnham 2014).
- Verbeek, J.R., 'De in fortificaties opgestelde artillerie van de VOC' in: Ampt, K., A. Littel & E. Paar (red.), *Verre forten, vreemde kusten. Nederlandse verdedigingswerken overzee* (Utrecht 2017) 185-223.
- Vermeulen Krieger, P.F., *Oost-Indische Oorlogen, listen, hinderlagen en handelingswijze der inlandsche volkeren, waargenomen in de onderscheidene oorlogen op de Moluksche eilanden, Cheribonsche, Bantamsche en Malakkasche landen, in de jaren 1817, 1818, 1819 en 1820. Ten dienste der officieren en onderofficieren, dienstdoende in de Indische Armee* (Breda 1829).
- Vogel, H.Ph., 'De Republiek als wapenexporteur 1600-1650' in: Puype, J.P. & M. van der Hoeven (red.), *Het arsenaal van de wereld. Nederlandse wapenhandel in de Gouden Eeuw* (Amsterdam 1993) 13-21.
- Vries, G. de & J. Hall, *The muzzle loading cannon of South Africa* (Table View 2001).
- Wagenaar, L., *Galle VOC-vestiging in Ceylon: Beschrijving van een koloniale samenleving aan de vooravond van de Singalese opstand tegen het Nederlandse gezag, 1760* (Amsterdam 1994).
- Wagenaar, L., 'Een beeldverslag van de belegering van Punto-Gale, 8-13 maart 1640' *Scheepshistorie* 14 (Emmen 2012) 38-45.
- Wangspa, S., *Tracking down the Dutch cannons in Thailand* (Congress paper 2004).
- Westera, L.D., 'De geschutgieterij in de Republiek' in: Lesger, C. & L. Noordgraaf (red.), *Ondernemers & Bestuurders. Economie en politiek in de Noordelijke Nederlanden in de late Middeleeuwen en vroeg moderne tijd* (Amsterdam 1999) 575-602.
- Widjojo, M., *The revolt of Prince Nuku. Cross-cultural alliance-making in Maluku, c. 1780-1810* (Leiden, Boston 2009).
- Wijn, J.W., *Het krijgswezen in den tijd van Prins Maurits*. Proefschrift Rijksuniversiteit Utrecht (Utrecht 1934).
- Wijn, J.W., *Krijgskundige aantekeningen van Johan den Middelse van Nassau*. Werken uitgegeven door het Historisch Genootschap gevestigd te Utrecht. Derde serie, No. 76. (Utrecht 1947).
- Wijnaendts van Resandt, W., *De gezaghebbers der Oost-Indische Compagnie op hare Buiten-Comptoiren in Azië* (Amsterdam 1944).
- Witsen, N.C., *Aeloude en hedendaegse scheepsbouw en bestier: waerin wijtloopig wert verhandelt, de wijze van sloopstimmeren bij de Grieken en Romeijnen: sloopsoefeningen, strijden, tucht, straffe, wetten en gewoonten: Beneffens evenmatige grootheden van schepen onses tijts, ontleet in alle hare deelen: verschil van besturen tusschen uitheemschen en onzen landaert, Indisch vaertuygh, galey-bouw, hedendaagsche sloopsoeplichten: verrijckt met een reex verklarde zeemans-spreekwoorden en benamingen*. (Amsterdam 1671 facsimile).
- Witteveen, M., *Een onderneming van landsbelang. De oprichting van de Verenigde Oost-Indische Compagnie in 1602* (Amsterdam 2002).
- Witteveen, M., *Antonio van Diemen. De opkomst van de VOC in Azië*. Proefschrift Universiteit Leiden (Amsterdam 2011).
- Yk, C. van, *De Nederlandsche sloopsoep-bouw-konst open gestelt: Vertoonende naer wat regel, of evenredenheyd, in Nederland meest alle sloopsoepen werden gebouwd, mitsgaders masten, zeylen, ankers en touwen, enz. daeraan gepast* (Amsterdam 1697. facsimile).

Young, H.A., *The East India Company's arsenals & manufactories*. (Woolwich 1937, herdruk).

Zonneveld, A.G. van, *Traditionele wapens van Borneo. De uitrusting van de koppennellers. Deel II, Speren en blaasroeren*. (Leiden 2017).

Zoomers, H. (intr.) & Zuidervaart, H. (red.), *Embassies of the King of Siam sent to His Excellency Prince Maurits, arrived in the Hague on 10 September 1608* (Wassenaar 2008).

8.6 Niet gepubliceerd en websites

Gengler, T., *De strijd om het zeewezen. De Zeeuwse strijd voor maritime onafhankelijkheid, 1588-1597*. Masterscriptie Universiteit Utrecht (Utrecht 2016).

Hoogendoorn, J., *The concealment of violence? A closer look at information flows within the VOC*. MA Thesis Colonial and Global History. Univesiteit Leiden. (Leiden 2020).

Mac Lean, J., *Gegevens over de geschutgieters te 's-Gravenhage*. Onuitgegeven handschrift. (Amsterdam z.d.) Collectie: Nederlands Instituut voor Militaire Historie, Bureau Documentatie No. 46/3.

Mostert, T., *Chain of command. The military system of the Dutch East India Company 1655-1663*. (Leiden 2007).

Silva, M.S.C. de, *The Sinhala army during the Portuguese, Dutch and the British [1500-1800 AD]*. Website op WordPress.com, z.d., URL: <https://sirimurasiha.wordpress.com/about/military-history-of-sri-lanka/the-sinhala-army-during-the-portuguese-dutch-and-british>. (geraadpleegd 3 maart 2021).

Tilburg, R. van, *Company of Missives: the Epistemic Potential of Colonial Records in the Dutch East India Company (1727-1770)*. Master thesis Universiteit Leiden. (Leiden 2019). URL: <https://openaccess.Leidenuniv.nl/handle/1887/76632>.

Vocabulaire van het VOC-artilleriewezen en de wapenkamer 1602-1796. Verzameld en toegelicht door J.R. Verbeek. 's-Gravenhage 2021. URL: https://www.marsethatoria.nl/images/woordenlijst_VOC_artilleriewezen.pdf/ (gepubliceerd op 28 maart 2021).

Verbeek, J.R., *Kapitein Jacob Pieter van Braam, commandant van het eerste landseskader in Indië 1783-1786*. Doctoraalscriptie Universiteit Leiden. (Leiden 1981).

Verbeek, J.R., *Vocabulaire van het VOC-artilleriewezen en de wapenkamer 1602-1796*. 's-Gravenhage 2021. URL: https://www.marsethatoria.nl/images/woordenlijst_VOC_artilleriewezen.pdf/ (gepubliceerd op 28 maart 2021).

Vos, R., *Koopman en Koning. De betrekkingen tussen de VOC en het Sultanaat Johor, 1778-1785*. Doctoraalscriptie Universiteit Utrecht. (Utrecht 1985).

Vriend, N., *Het informatiesysteem en -netwerk van de Verenigde Oostindische Compagnie*. Masterscriptie Universiteit Leiden (Leiden 2011).

Westera, B., *'Met list en vlijt': Koningen & kooplieden en de kanonnenhandel tijdens de Republiek*. Proefschrift Universiteit van Amsterdam (Amsterdam, 2018).